VIIKONVAIHDE

PERJANTAIVIERAS

Yhteiskunta-sopimus

Jälleen on tulossa puheeksi yhteiskuntasopimus. Tällä kertaa **Juha Sipilän** ja **Mauri Pekkarisen** pöydälle ottamana. Jotta Suomi voisi tulevina vuosina selviytyä, tarvitaan laaja eri vaikuttajatahoja koskeva sopimus, mitä kaikkea taloudellisesti vastenmielistä on itse kunkin vallankäyttäjätahon nieltävä, jotta kokonaistuloksesta tulee hyvä.

Mutta mitä tämä ajoittain esiin otettu termi tarkoittaa? Mistä se tulee?

Termi on sopimusteoriaa pohtineiden valtio-oppineiden ja filosofien luomus, ilmeisesti peräisin jo 1600-luvulta. Se liittyy tasavallan aatteeseen, parlamentarismiin ja koko kansaa koskevan perustuslain ajatukseen. Sillä on yhteyttä kristilliseen ajatukseen: kohtele toisia niin kuin haluaisit itseäsi kohdeltavan.

Periaatteessa yhteiskuntasopimus on teoreettinen rakennelma, joka selittää miten demokraattinen lainsäädäntö on loogisesti sitovalla tavalla perusteltavissa.

Missään ei sanota, että jokin konkreettinen yhteiskunta perustuisi yhteiskuntasopimukseen, vaikka Sveitsin valaliitto, Tanskan ”tammen alla ” kansanvalta ja Ruotsin vapaiden miesten suorittama kuningasvaali Moran kivillä sisältävät kaikki yhteiskuntasopimuksen aineksia. Näihin kuuluu myös Amerikan Yhdysvaltain perustuslaki, joka on Ranskan vallankumouksen aatteiden inspiroima.

Sveitsiläinen kansanvalta innoitti **J-J Rousseauta**, joka tutki tätä asiaa kirjassaan Yhteiskuntasopimuksesta. Kirja alkaa sanoin:

”Aikomukseni on tutkia, voiko yhteiskuntajärjestyksen alalla olla mitään oikeutettua ja varmaa hallitsemissääntöä, kun otetaan ihmiset sellaisina kuin he ovat ja lait sellaisina kuin ne saattavat olla. Tätä tutkimusta toimittaessani on aina koetettava yhdistää sen, mitä oikeus sallii, siihen, mitä hyöty määrää, niin etteivät oikeudenmukaisuus ja hyödyllisyys joudu ristiriitaan keskenään.”

Tässä on länsimaisen liberaalin demokratian lähtökohta. Toisin sanoen tavoitteena on yhdistää oikeudenmukaisuus ja hyödyllisyys lähtien siitä, mitä yleisen elämänkokemuksen perusteella tiedämme ihmisluonnosta. Ihmiset tai järjestöt eivät ole mukana yhteiskuntasopimuksessa hyvän hyvyyttään, vaan oivaltamansa edun takia.

Palataan yhteiskuntasopimuksen ajankohtaiseen ideaan. Siinä on esimerkiksi seuraavia piirteitä:
1) Siihen voivat sitoutua kaikki joilla on etuja tai oikeuksia valvottavana.
2) Se ei edellytä arvojen tai etujen yhteisyyttä.
3) Se edellyttää saman tilannekuvan tunnustamista.
4) Se solmitaan kansalaisten edessä ja heidän tieten.
5) Sen tuloksena kaikkien asema parantuu, vaikka lyhyellä tähtäimellä kaikki osapuolet joutuvat luopumaan jostakin.

Toisin sanoen yhteiskuntasopimus ei ole moraalinen käsite, vaan rationaalisuuteen ja yhteisen hyödyn tunnistamiseen perustuva ”New Deal”.

Sen toimivuus perustuu ajatukseen, että vaikka meidän porukka luopuukin jostain saavutetusta edusta, joutuvat kaikki muutkin luopumaan jostakin, joten tässä sopimuksessa kannattaa olla mukana.

Esko Aho haki lamasta nousun avaimeksi yhteiskuntasopimusta. Tavoitteena oli niin sanottu sisäinen devalvaatio. Silloin se ei onnistunut, koska työmarkkinajohtajat lopulta lausuivat ”Järjestöväki ei ole meitä valinnut palkkoja alentamaan, vaan nostamaan.”

Mutta ehkä noista ajoista on jotain opittu.

JUHA KUISMA on kylien liiketoiminta-asiamies.

KANSAN SUUSTA

Maa ei muokaten pilaannu

Suomi elää metsistä, väitetään. Mutta puuta ei voi syödä, joten yhtä hyvin voisi sanoa kuten entinen vesilahtelainen: maasta se on kun eletään.

Maa on kumppani, jonka kanssa tehdään työtä. Suomalaiset tiesivät, että maa ei muokaten pilaannu eikä se sontaa säikähdä. Joka maata kuokkii, sitä maa ruokkii, riimiteltiin Porissa.

Ei pidä kuitenkaan ruokkia liikaa, jottei maa köyhdy. Kalkki tekee isän rikkaaksi ja pojan köyhäksi, väittää sanonta Ruotsista.

Uudellakirkolla oli huomattu, että lapset riitelevät leikkikaluista, miehet maista. Näin olivat asiat myös lapsuuteni eteläpohjalaisella maalaiskylällä. Viihdettä ja dramatiikkaa kylän elämään toivat pyykkiriidat, jotka aika ajoin kärjistyivät kunnon turpakäräjiksi.

Maa kasvaa maatessakin, pelto piehtaroidessakin, väittää suomalainen sanonta. Toinen sanonta täydentää, että peltomies on aina rikas, kalamies keväällä, metsämies ei milloinkaan.

Rikas tai köyhä – ainakin ruokaa sai ennen helpoimmin sieltä, missä sitä viljeltiin. Maalla köyhyys on vain köyhyyttä, kaupungissa kurjuutta, kuvailee sanonta Pusulasta.

Raamatun luomiskertomuksessa ihminen tehdään maan tomusta. Maan poveen tomumaja myös kerran lasketaan.

Ja kansa laskee leikkiä tästäkin: kyllä maan alla maata saa, kun vaan madoilta rauhan saa.

» Kalkki tekee isän rikkaaksi ja pojan köyhäksi, väittää sanonta Ruotsista.

TOPI LINJAMA

JAANA KANKAANPÄÄ & JUKKA PASONEN

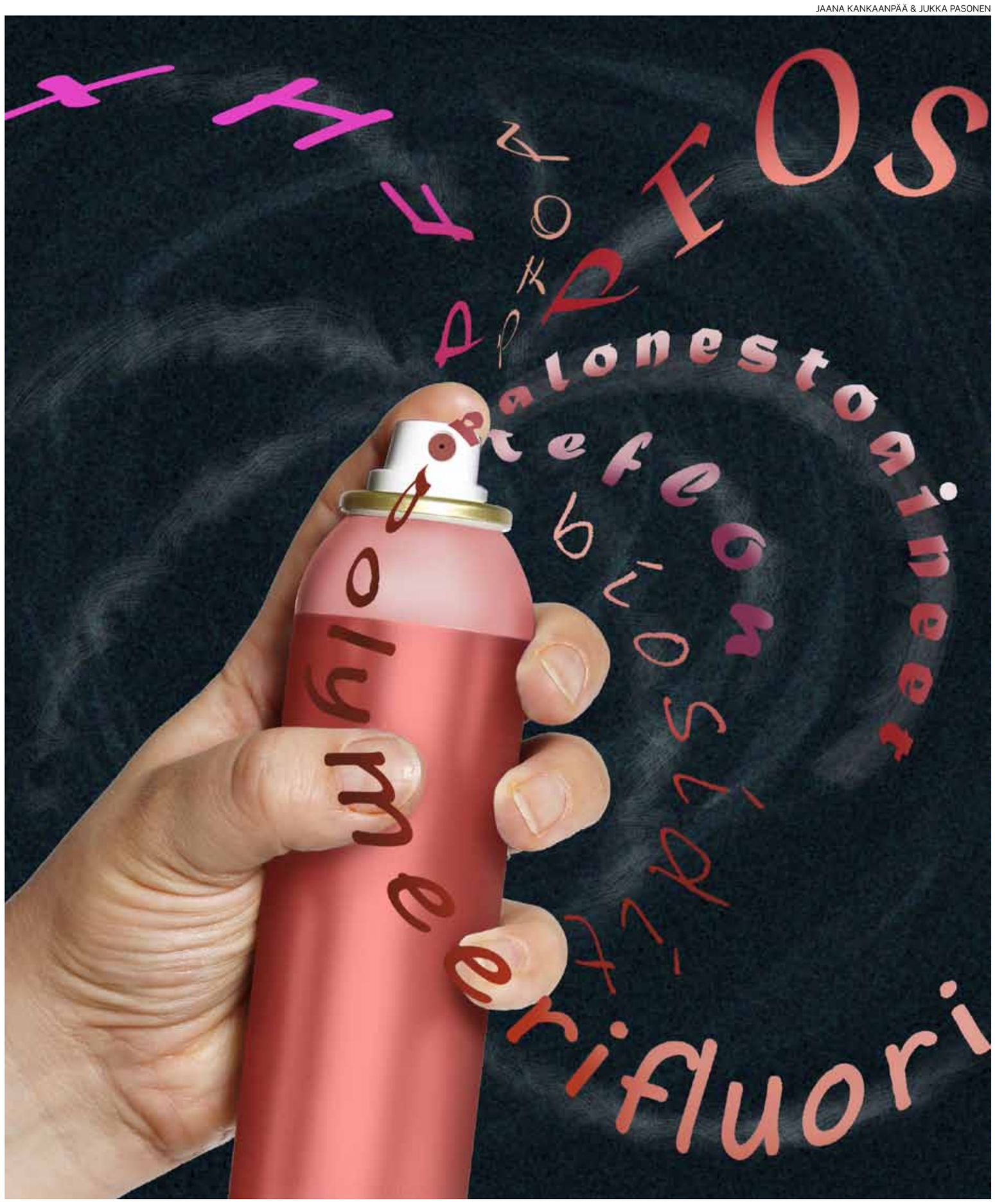

VINKIT

Näin kemikaali-kuorma vähenee

Älä osta turhaa tai huonolaatuista tavaraa.
Lue pakkausmerkinnät ja käyttöohjeet ja noudata niitä.
Suosi luomua ja ympäristömerkittyjä tuotteita. Esimerkiksi pohjoismainen joutsenmerkki perustuu tarkasti harkittuihin kriteereihin.
Valitse kemikaaliton vaihtoehto. On olemassa vettähylkiviä tekstiilejä, joissa ominaisuus perustuu rakenteeseen.
Älä spreijaa kenkiä, sohvia ja muita tekstiilejä kuluttajille suunnatuilla kemikaaleilla.
Pese uudet tekstiilit ennen ensimmäistä käyttöä.
Käytä tuotteita, joita ei ole fluorattu. Tunnettuja PFAS-yhdisteiden käyttökohteita ovat paistinpannut, vettähylkivät vaatteet ja suksivoiteet.
Vältä pitsaa, hampurilaisia ja muuta pikaruokaa, joiden pakkaukset on usein käsitelty perfluoratuilla yhdisteillä.
Säännöstele dioksiinia sisältävän Itämeren kalan syöntiä.
Lähde: Timo Seppälä, Jorma Toppari, Esa Nikunen

» Yhden T-paidan valmistamiseen saatetaan käyttää viisi kiloa kemikaaleja.«

ESA NIKUNEN

Arjen näkymättömät viholliset

Elinympäristömme kemikaalit ovat näkymättömiä ja niiden haitat vaikeasti ennustettavia. Hormonihäiritsijät ja muut myrkyt edesauttavat sairauksien puhkeamista. Oman kuormituksen vähentäminen on kuitenkin vaikeaa.

Kemikaalit ovat läsnä arjessamme kenties vahvemmin kuin koskaan. Siivousaineita löytyy kodeista joka lähtöön ja kengät sekä sohvat suojataan likaa hylkivillä sumutteilla. Tekstiilit tuovat kemiallisen tervehdyksen kaukomailta.

Lainsäädäntö laukkaa aina askeleen perässä. Kun yksi kemikaali kielletään, toinen pulpahtaa tilalle.

Maailman merissä kiertää jo arviolta 100 000 ihmisperäistä yhdistettä. Ne kertyvät kaloihin ja päätyvät lautasillemme. Syömme sen, minkä olemme ympäristöön kylväneet. Seurauksena on heikentynyt vastustuskyky, sairauksia, lisääntymisongelmia sekä kehityshäiriöitä.

Kemikaalien jäämiä mitataan ympäristöstä, mutta niiden lähdettä ei aina tunneta. Tieto kemikaaleista ei välttämättä kulje edes materiaalin valmistajalta tuotteen valmistajalle saatikka sitten kuluttajalle.

Kohti parempaa sääntelyä

EU:n kemikaalisääntely ja Reach-asetus ovat maailman huippuluokkaa.

”Säädökset ovat kuitenkin uusia. Siksi kymmenien tuhansien käytössä olevien kemikaalien läpikäynnissä ollaan vasta alussa. Vie vuosikymmeniä ennen kuin nähdään, mihin näillä säädöksillä päästään. Parempaan suuntaan kuitenkin jo mennään”, arvioi kemikaalituotevalvonnan johtaja **Esa Nikunen** Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesista.

Kansainvälisellä Tukholman sopimuksella on rajoitettu tähän mennessä 21 pysyvän orgaanisen yhdisteen (POP) käyttöä.

Yksi niistä on tuotteiden pintakäsittelyssä ja palosammuttimissa käytetty PFOS. Kiellosta huolimatta Tullin pistokokeissa sitä löytyy yhä tuontitekstiileistä, nahasta ja sisustustuotteista.

”Tuontia on vaikea valvoa, kun asiaa ei mainita pakkausmerkinnöissä”, toteaa **Timo Seppälä** Suomen ympäristökeskuksesta.

PFOS:ia korvaavia perfluorattuja yhdisteitä on kehitetty ainakin 58 kappaletta. Osasta on jo ilmennyt haitallisia ominaisuuksia.

Yhdisteitä seulotaan Tukholman sopimuksen alaisuudessa, mutta prosessi on pitkä.

Kehityshäiriöitä sukupuolielimissä

Liki kolmanneksen ihmisten kemikaalialtistuksesta arvioidaan tulevan tekstiileistä, joita kulutetaan kiihtyvällä tahdilla. Pohjoismaissa asuva ihminen hankkii keskimäärin 14 kiloa tekstiilejä vuodessa.

Esa Nikusen mukaan yhden T-paidan valmistamiseen saatetaan käyttää viisi kiloa kemikaaleja.

Paitsi ihokosketuksen kautta, tekstiilien sisältämät myrkyt kulkeutuvat elimistöön myös hengitetyn pölyn mukana.

Fysiologian professori **Jorma Toppari** Turun yliopistosta kertoo, että huonepölystä on löydetty palonestoaineita ja monia muita epäterveellisiä aineita. Ne voivat haitata lasten hermoston kehitystä ja elimistön hormonitoimintaa. On myös viitteitä siitä, että hormonihäiritsijät edesauttavat lihomista.

Länsimaissa kives- ja rintasyöpä ovat yleistyneet voimakkaasti, kuten myös kehityshäiriöt poikavauvojen sukupuolielimissä.

”Onneksi sentään jotkut ympäristömyrkyt on kielletty”, Toppari toteaa.

Menneisyyden synneistä maksetaan kuitenkin kauan, sillä myrkkyjä on maaperässä ja kaatopaikoilla. Esimerkiksi karsinogeenistä PCB:tä arvioidaan olevan jemmassa satoja tuhansia tonneja.

Kiellettyjä kemikaaleja vapautuu elinympäristöömme vielä pitkään muun muassa vanhoista huonekaluista ja autojen istuimista.

Kotimaisia sohvia ei spreijata tehtaalla

Määräykset tuotteiden sallituista kemikaalipitoisuuksista ja palosuojauksen tarpeesta vaihtelevat maakohtaisesti.

”En ole vielä törmännyt kotimaisiin kalusteisiin, joissa on palosuojaus. Sama koskee muita Pohjoismaita”, Suomen ympäristökeskuksen ylitarkastaja **Timo Seppälä** sanoo.

MT varmisti asian kahdelta kotimaiselta sohvatehtaalta.

Keskon omistama Insofa Oy Lahdessa valmistaa sohvia Askon, Sotkan ja Kodin Ykkösen valikoimiin. Tehtaan johtaja **Markku Remes** vastasi, ettei sohville tehdä suojakäsittelyä tehtaalla.

Liiketoimintajohtaja **Eira Viitala** Pohjanmaan Kalusteesta kertoi, ettei heilläkään käytetä suojakemikaaleja.

Tosin verhoilukankaita hankitaan ympäri maailmaa. Eurooppalaiset ja suomalaiset tukkuliikkeet vastaavat siitä, että heidän välittämänsä kankaat täyttävät EU-asetukset ja, että käsittelymerkinnät ovat kunnossa.

Nanot ja mikrot yhä tuntemattomia

Uudet aineet ovat korvanneet vanhat, mutta moni niistäkin on terveydelle haitallinen.

EU:ssa laaditaan jatkuvasti uusia rajoituksia kemikaalien käytölle.

Esimerkiksi nahkatuotteet eivät saa vuoden alusta enää sisältää kromia. Myös leluista löytyneiden ftalaattien ja bromattujen palonestoaineiden käyttöön on puututtu.

Käytössä on kuitenkin paljon aineita, joiden haitallisuutta ei ole arvioitu. Sellaisia ovat esimerkiksi nanomateriaalit ja mikromuovit, jotka keräävät kemikaaleja ja kuljettavat niitä eliöihin.

Ruotsissa sähkövatkaimista huomattiin irtoavan ruokaan kloorattuja parafiinejä.

Kemikaalien turvallisten rajaarvojen määrittäminen on vaikeaa, jos aineen käyttäytymistä luonnossa ei tunneta. Toinen tuntematon vyöhyke ovat aineiden yhteisvaikutukset.

Kuluttajakemikaalien, kuten lääkkeiden ja pesuaineiden, päästöt tunnetaan huonommin kuin teollisuuden.

Se tiedetään, että lääkkeitä päätyy jätevesien mukana vesistöihin. Esimerkiksi särkylääke ibuprofeenia kulkeutuu Suomessa luontoon noin 11,5 tonnia vuodessa.

Eipä särje särjillä päätä.

KATJA LAMMINEN

Sohvansuoja-aineen sisältö selviää salapoliisityöllä

Kotimaisen sohvan kylkiäisenä tullut verhoilusuoja-aine lupaa muodostaa tekstiilikuitujen ympärille näkymättömän molekyyliverkon estäen lian ja kosteuden imeytymisen kankaaseen.

Tuoteselosteesta ei kuitenkaan käy ilmi, minkä sortin aineesta kalvo muodostuu. Pakkauksessa mainitaan vain isopropyylialkoholi, joka on tuotteessa liuottimena.

Netistä löytyvän käyttöturvallisuustiedotteen mukaan aine sisältää myös n-butyyliasetaattia ja fluoropolymeeriä. Jälkimmäinen tunnetaan nimellä teflon. Sama sisältö on myös tuotemerkin sisustus- ja vuodetekstiilisuojissa. Ihmetyttää, miksei kaikkia ainesosia luetella tuoteselosteessa.

Myrkyt pitäisi merkitä

Kemikaalituotevalvontayksikön johtaja **Esa Nikunen** Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesista kertoo, että pakkaukseen pitää merkitä vain sellaiset ainesosat, jotka aiheuttavat vakavan vaaran, kuten syöpää, ihovaurioita tai välittömän myrkytyksen.

”Isopropanoli ja n-butyyliasetaatti ovat molemmat luokiteltu myrkylliseksi, joten niiden tiedot pitäisi olla etiketissä.”

Sen sijaan fluoropolymeeri on luokiteltu vain silmiä ärsyttäväksi, eikä sitä silloin tarvitse eritellä etikettiin.

”Kemikaaliasiat ovat usein mutkikkaita ja niin on myös tässä tapauksessa. Fluoripolymeerejä on monia erilaisia ja niiden ominaisuudet vaihtelevat. Tanskalaisen tutkimuksen mukaan pelkkä fluoriyhdiste ei vaikuta myrkyllisyyteen, vaan myös käytetyllä liuottimella oli selvä merkitys. Vesi on turvallisempaa kuin alkoholi.”

Kahden kemikaalin yhteisvaikutus voi siis olla haitallisempi kuin aineiden erikseen.

”Tietyt koostumukset ja olosuhteet voivat olla terveydelle haitallisia, vaikka aivan varmaa tietoa ei olekaan. Viranomaiset tutkivat sitä paraikaa, mutta tietoa ei ole vielä tarpeeksi rajoitusprosessin käynnistämiseen EU:ssa.”

Fluorattujen aineiden kohdalla ympäristöhaitta on ilmeinen. Aineet ovat pysyviä ja ne kertyvät lopulta ympäristöön.

Siitä syystä Nikunen ei käytä lainkaan verhoilusuoja-aineita, suihkutettavia kenkäsuojia tai ilmanraikastimia.

KATJA LAMMINEN